

6. Wat doen schulden met je als mens?

Boek Schaarste

In het boek 'Schaarste' laten auteurs Sendhil Mullainathan (econoom aan de Universiteit van Harvard) en Eldar Sharif (psycholoog aan de prestigieuze Universiteit van Princeton) zien dat waar we te weinig van hebben (tijd, geld, sociale contacten, eten of iets heel anders) ons leven om gaat draaien. Die schaarste gaat voor een groot gedeelte bepalen hoe we ons precies gedragen. De conclusie van de schrijvers is misschien nog wel schokkender: diezelfde schaarste maakt ons dom.

Volgens Mullainathan (econoom en verbonden aan Harvard University) en Eldar (psycholoog en onderzoeker aan de Princeton University) nemen we door gebrek aan tijd onverstandige besluiten en kan langdurige armoede ertoe leiden dat een mens minder goed nieuwe dingen kan leren.

Uit hun onderzoek is gebleken dat het IQ dertien punten zakt op het moment dat iemand last heeft van schaarste. Of dit gebrek aan tijd of geld is maakt nog niet eens uit.

Het cliché luidt: 'Armen zijn niet slim genoeg om iets aan hun situatie te doen, of ze kunnen niet met geld omgaan'. Het boek van Mullainathan en Sharif daarentegen zegt dat, zoals eerder aangestipt in dit handboek, schulden niet ontstaan omdat je 'dom' zou zijn, maar dat je 'dom' wordt als je schulden hebt. Veel ervaringsdeskundigen zullen dit bevestigen. Achteraf verzuchten ze: "Wat heb ik toch een verkeerde beslissingen genomen in die periode."

'Schaarste is een relatief begrip,' legt Shafir uit. 'Het ontstaat niet alleen bij een gebrek aan inkomen, maar ook bij een teveel aan verwachtingen.' Eigenlijk is het simpel: als je meer geld, tijd, vrienden of calorieën wilt, dan ervaar je ook eerder een gevoel van schaarste. En wat je wilt, wordt in hoge mate bepaald door wat de mensen om je heen al hebben.

Schaarste neemt bezit van je geest', zegt Shafir. 'Mensen handelen anders bij een gevoel van gebrek.' Het maakt niet zo gek veel uit wat dat gebrek is: te weinig tijd, geld, vrienden, calorieën – het zorgt allemaal voor een **'schaarstementaliteit'**. En dat brengt voordelen met zich mee. Mensen die schaarste ervaren, zijn goed in het managen van hun korte termijn-problemen. Armen slagen er verrassend goed in de touwtjes - op korte termijn - aan elkaar te knopen.

Toch zijn de nadelen van de 'schaarstementaliteit' groter dan de voordelen. Schaarste laat je focussen op je directe gebrek: de rekening die morgen moet worden betaald of de vergadering die over een paar minuten begint. Wat eten we vanavond? Waarvan betaal ik het schoolgeld? Hoe haal ik het einde van de week? Zo verdwijnt het langetermijnperspectief. 'Schaarste slokt je op', zegt Shafir. 'Je hebt minder aandacht voor dingen die je eigenlijk ook belangrijk vindt.'

Vergelijk het met een nieuwe computer die tien zware programma's tegelijk draait. Het apparaat is traag, maakt fouten en loopt vast – niet omdat het een slechte computer is, maar omdat het te veel tegelijkertijd moet doen. Bij armen is iets vergelijkbaars aan de hand. Ze nemen geen domme beslissingen omdat ze dom zijn, maar omdat ze in een context leven waarin iedereen domme beslissingen zou nemen.

Zulke vragen nemen iets cruciaals in beslag: 'bandbreedte', noemen Shafir en Mullainathan het. 'Als je de armen wilt begrijpen, moet je je voorstellen dat je met je gedachten elders bent,' schrijven ze. 'Het kost veel moeite om jezelf in de hand te houden. Je bent afwezig en raakt snel van streek. En dat elke dag.' Zo leidt schaarste – of het nu van tijd, eten of geld is – tot onverstandige beslissingen.

Maar er is wel een cruciaal verschil tussen drukke en arme mensen: van armoede kun je niet vrij nemen.

De impact van schulden

Als maatschappij hebben we besloten om mensen met schulden te helpen, omdat we weten dat ze veel impact hebben. Schulden veroorzaken op persoonlijk vlak stress en andere gezondheidsproblemen en armoede.

Mensen met schulden helpen, is niet alleen moreel de enig juiste keuze, het is ook doeltreffend beleid. Schulden kosten de maatschappij heel veel geld. Honderdduizenden Nederlanders zitten namelijk in de schulden. Ze begonnen vaak met een kleine schuld, maar lopen vast in een systeem dat ze steeds verder in de problemen brengt. Rond het innen van schulden is de afgelopen jaren een volledige industrie ontstaan van schuldopkopers, dreigende incassobureaus en op hol geslagen deurwaarders. En vergeet daarbij ook niet de rol van de overheid: de grootste aanjager van schulden en armoede.

Hoe eerder en hoe beter mensen met schulden geholpen worden, hoe lager de kosten (materieel en immaterieel) voor de persoon zelf en voor de maatschappij. Steeds meer gemeenten proberen dan ook de nadruk te leggen op preventie van schulden. Ze bieden ook ondersteuning en begeleiding in een vroeg stadium van schulden. Hoe eerder de schuldenaar met problemen gevonden kan worden, hoe beter.

We weten uit onderzoek van het boek van Mullainathan en Sharif dus dat schulden en armoede een groot beslag leggen op de mentale capaciteit. Dan blijft er te weinig 'bandbreedte' over om helder te kunnen denken en juiste beslissingen te kunnen nemen. De focus komt om de korte termijn te liggen, waardoor mensen bij hun beslissingen geen rekening meer houden met de consequenties van hun keuzes en beslissingen op de langere termijn. Geldgebrek maakt mensen doelgericht en vindig om het hoofd boven water te kunnen houden, maar zorgt ook voor blinde vlekken. Het kan zo ver gaan dat mensen niet meer in staat zijn de post open te maken en 'eenvoudige' formulieren in te vullen. Vervuld van schaamte trekken zij zich terug en nemen niet meer deel aan de maatschappij.

Mensen met grote financiële problemen hebben in onderzoeken aangegeven wat zij belangrijk vinden in de dienstverlening. Dat gaat om vrij vanzelfsprekende zaken, zoals:

- een respectvolle benadering
- vertrouwen en erkenning
- respect voor de eigen prioriteiten bij problemen en de eigen mogelijkheden
- positieve ondersteuning zonder oordelen
- focus op wat goed gaat
- focus op de eigen veerkracht en regie

Voor dienstverleners – professionals en vrijwilligers – is dit vanzelfsprekende rijtje een hele opgave. Zaak dus om in het belang van goede dienstverlening bij armoede en schulden dit bewustzijn continu scherp te hebben.

